

ANNINA HOLMBERG & JOHANNES LAHTELA

***PÄÄ PILVISSÄ,
KIVIÄ KENGISSÄ***

*PYHIINVAELLUKSIA
SAUNOISTA LUOSTAREIHIN*

Helsingissä Kustannusosakeyhtiö Otava

© Annina Holmberg, Johannes Lahtela ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2022

ISBN 978-951-1-39352-8

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2022

*Omistettu Marjatta Lahtelalle
sekä Ritva ja Kalle Holmbergin muistolle.*

SISÄLLYS

- 9 Alkusanat
- 15 **Pyhiinvaellusten keihäsmatka** – Annina Holmberg
- 30 **Rikoksesta seuraa rangaistus** – Johannes Lahtela
- 59 **Puškin, patriarkaatti ja Pussy Riot** – Annina Holmberg
- 75 **Syvälle sieluun: kokemuksia Athokselta** – Johannes Lahtela
- 99 **Sofian luola ja Sapfon ranta** – Annina Holmberg
- 113 **Taivaalliset lölyt: kehollisen kokemuksen
kautta sisimpään** – Johannes Lahtela
- 128 **Karpaateilta löytyy Dracula ja mustalaisleiri,
joka yrittää muuttaa taivaaseen** – Annina Holmberg
- 147 **Pelien salattuun maailmaan** – Johannes Lahtela
- 162 **The hills are alive** – Annina Holmberg
- 182 **Kohti ylösousemusta ja Valamon
munkkien grillijuhlia** – Johannes Lahtela
- 201 **Kalmistojen kaiut** – Annina Holmberg
- 219 Lainausten lähteet ja mainittuja teoksia
- 224 Kiitokset

ALKUSANAT

JOHANNES:

Ensimmäinen kirjani *Samuli – pimeydestä valoon*, oli kustannustoimittajalla luettavana, kun rupesin suunnittelemaan jo toista. Minulla oli vahva idea jatkaa kirjallista matkaani kertomalla pyhiinvaelluskokemuksista, mutta heti alkuvaiheessa ymmärsin, että tarvitsisin mukaani kaverin. Näkökulma jäisi muuten liian suppeaksi. Ajattelin ensimmäisenä Anninaa, joka oli pitkän linjan kirjailija noin kolmellakymmenellä käsikirjoituksellaan sekä kokenut pyhiinvaeltaja. Hän tunsi myös Samulin ja oli kannustanut minua esikoisteokseni eri vaiheissa. Soitin, pyysin Anninaa mukaan, ja hän lähti välittömästi.

ANNINA:

Johanneksen pyyntö oli yllättävä. Ei se, että kirjoittaisimme yhdessä – siitä olimme jo puhuneetkin – vaan aihe. Olimme ajatelleet käsittelevämme alkoholismia, koska minulla on siitä kokemusta läheisenä ja Johannesella henkilökohtaisesti. Toiset aiheet, joihin aina keskusteluissamme palasimme, olivat ortodoksinen uskonto ja taide. Kun kuulin sanan pyhiinvaellus, tajusin, että se mahdollisti dialogin näistä kaikista.

JOHANNES:

Me molemmat olemme tutustuneet pyhyteen ensin taiteen kautta ja myöhemmin ortodoksisen kirkon välityksellä. Olemme tahoillamme olleet jatkuvassa sisäisessä liikkeessä korkeampaa kohti: Annina ennen kaikkea taiteilijana, minä taas raitistuneena alkoholistina. Voikin ajatella niin, että meidän molempien on ollut pakko löytää pyhä, muutoin luominen ja eläminen olisi muodostunut mahdottomaksi. Meille kummallekin pyhiinvaeltaminen on ollut välttämättömyys, elintärkeä tapa vaalia sisäistä liekkiä.

ANNINA:

Minulle oli ratkaisevaa, että Johannes hyväksyi pyhiinvaelluksen käsitteen laajentamisen uskonnollisista kohteista itsellemme tärkeiksi tullessiin paikkoihin ja asioihin, joita voi pitää tavoittelemisen arvoisina ja peräti pyhinä. Se, että rupesimme pohtimaan pyhyyttä, johtuu siitä, että olemme molemmat ortodokseja – minä vuodesta 1987 ja Johannes vuodesta 2011 – mutta emme halunneet olla tiukan dogmaattisia teeman suhteen, emmekä katsoneet myöskään olevamme tarpeeksi oppineita puhtaasti uskonnollisen kirjan kirjoittajiksi. Halusimme seikkailulla ja pitää hauskaa, uskonnosta kuitenkin luopumatta.

Koska liityimme kirkkoon aikuisina, molempien päätöstä edelsi vääjäämätön pyhiinvaellus uskontoon. Ortodoksiksi ei pääse ilmoitusluontoisesti, vaan kirkkoon haluava joutuu osoittamaan ymmärtävänsä, minne pyrkii. Se ei tarkoita muodollista opiskelua tai tenttejä, vaan keskusteluja papin kanssa, sakramentteihin tutustumista ja ennen kaikkea kirkossa käymistä. Näin toimitaan, koska ortodoksia on käytännönlä-

heinen, riittiin eli tekemiseen perustuva uskonto. Yksi tärkeä riitti on tiettyjen jumalanpalvelusten yhteydessä tehty tai laajemmalle suuntautunut itsenäinen ristisaatto, joka on sukua pyhiinvaellukselle. Siinä kannetaan ikoneja ja ristejä joko kirkon ympäri tai kylästä kylään, luostarista luostariin, pisteestä a pisteeseen ö. Ristisaattoihin osallistuminen muovaa ajan kanssa kenestä tahansa pyhiinvaeltajan. Koska luostarit ovat tärkeä osa ortodoksista uskonelämää, niissä käyminen kuuluu kulttuuriin ja kasvattaa lisää pyhiinvaeltajia. Jotkut tämän kirjan tarinoista vievätkin luostareihin, suurin osa vie kuitenkin aivan muualle.

JOHANNES:

Pyhän ja taiteen määrittelyä pidetään hankalana. Millaista on hyvä taide? Mikä on pyhää? Onko oppineen teologin käsitys pyhydestä parempi kuin maallikon? Entäpä voiko sivistynyt taiteiden maisteri määrittellä tavallista tallaajaa selkeämmin, mitä on oikea taide? Vesittävätkö yliopistojen ja taidekorkeakoulujen määritelmät taiteen? Tukahduttavatko tunnustukselliset uskontokunnat pyhyiden?

Meidän yksinkertainen ja alkukantainen näkemyksemme on, että taide on taidetta, jos yksikin ihminen kokee tutkimansa kohteen taiteeksi. Samoin on pyhän laita: kyseessä on täysin subjektiivinen kokemus. Jos koen jonkin asian tai ilmiön pyhäksi, se on sitä. Niinpä lähestymme pyhää subjektiivisesti ja laaja-alaisesti myös tässä kirjassa, koska taiteeseen ja pyhyyteen mahtuu mielestämme kaikki – niin konkreettiset, helposti avautuvat kokemukset kuin abstraktit ja vaikeaselkoiset sisäiset löytöretketkin.

Koko ihmiselämän voi nähdä eräänlaisena pyhiinvaelluksena, jonka aikana kaiken pintaväreilyn, hälyn ja viettien takaa haetaan jotain suurempaa ja ihmeellisempää kuin oma rajallinen, järkiperäinen käsitys kaiken tarkoituksesta. Ehkä pyhä onkin jotain senkaltaista, mikä alkaa siitä hetkestä, kun sanat loppuvat ja tilalle tulee kaiken nielevä ihmetys, ihastus. Niin kuin katsoessa vastikään loistoonsa puhjennutta orkideaa tai pysähtyessä aistimaan kesäisen vesisateen pisara pisaralta; kun kelluu alastomana järvessä, rakkaan rantasaunan löylyjen pehmentämänä.

Pyhiinvaellus on kokemuksemme mukaan kohti kulkemista, jonkin itseämme suuremman äärelle pysähtymistä. Se saattaa olla hyvinkin henkilökohtainen sisäinen matka, jonka tulee tehneeksi omalla kotisohvalla maaten, tai selkeä fyysinen reisu pyhäksi määriteltyn paikkaan. Pyhyys voi myös yllättää ihmisen arkisessa tilanteessa ilman, että sitä on tietoisesti edes tavoitellut.

ANNINA:

Sanana pyhiinvaellus on kaunis. Toisaalta siinä on jotain ärsyttävää: aivan kuin pyhiä kohti kulkeva ja kurkottava luulisi itseään liikoja tai pitäisi itseään muita parempana matkustajana. Siihen liittyy myös painostavaa pakkoa, kun ajattelee Mekkaan massoina vaeltavia islaminuskoisia tai kuivuneessa Gangesjoessa peseytyviä hinduja. Varmaan suurin osa heistä tekee pyhiinvaelluksensa vapaasta tahdostaan ja kokee hurmosta, jollaista moni ei osaa edes kuvitella. Siitä tullaan taas ajatukseen, että pyhä on subjektiivinen ja väistämättä myös kulttuurinen kokemus. Harvaan asutussa maassa kasvaneelle suomalaiselle

pelkkä väentungoksen näkeminen aiheuttaa puistatusta, josta pyhä on kaukana, ja samaa tapahtuu päinvastoin: tiheästi asutusta maasta tullut saattaa kokea olonsa turvattomaksi autioilla tai avarilla paikoilla. Maisemat, joissa kasvamme, muovaavat meitä, halusimme sitä tai emme. Eräs Islannista tullut tuttavani katseli vaitonaisena auton ikkunasta ohi vilistävää loputonta metsää. Kun kysyin häneltä, miltä Suomi näytti, vastaus kuului: ”Eihän sitä näe, kun puut ovat tiellä!” Itse en ole käynyt Islannissa, mutta äitini ja tyttäreni, jotka ovat, näkivät sen suomalaisten silmälasien läpi jylhän kauniina ja paikoin ahdistavan paljaana, koska puut puuttuivat.

JOHANNES:

Kumpikin meistä on valinnut aiheensa itsenäisesti, mutta olemme keskustelleet niistä ja pyöritelleet tekstejä yhteisessä myllyssä. Lisäksi olemme kirjoittaneet johdannot toistemme tarinoihin ikään kuin lukuohjeiksi tai kommentteiksi. Viimeisen kirjoituskierroksen olemme tehneet yhdessä molemmille tärkeässä paikassa, Valamon luostarissa, jota ilman koko kirjaa ei olisi syntynyt. Vaikka kyseessä ei ole puhtaasti uskonnollinen teos ja pyhää käsitellään muistakin näkökulmista, kirjassamme on Valamon henki vahvasti läsnä.

ANNINA:

Nämäkin sanat allekirjoitamme Valamon Trapesan keisarin kabinetissa syksyn syventyessä ympärillämme ja haikeuden täytessä mielemme, kun yhteinen ponnistus on tulossa päätökseensä. Kabinetin ikoninurkassa palaa lampukka, ja keisarien

muotokuvat koristavat seinä. Laseissa on vahvaa teetä ja valdelmahilloa, pöydällä sienipiirakkaa, pikkuleipiä ja hedelmiä. Ulkoa kuuluu kirkonkellojen kumina, joka kutsuu ehtoopalvelukseen, mutta pappina usein veljestöä palveluksissa avustava Johanneskaan ei tänään mene sinne vaan kippistää teelasillaan työn päättymisen kunniaksi.

Jotta tunnelma ei menisi liian haikeaksi, rupeamme heittelemään ideoita seuraavista pyhiinvaelluksista. Luostareista molemmilla on näkemättä muun muassa Viron Petser ja Unkarin Pannonhalma. Romaniassa, Venäjällä ja Kreikassa riittää kirkkoja koluttavaksi. Serbiassakin olisi kiinnostavaa käydä, ja kun skaalaa laventaa maallisemmaksi, mahdollisuudet kasvavat rajattomiksi. Itseen tai ulos, lähelle tai kauas – pyhiinvaellus tekee matkasta arvokkaan.

Uudessa Valamossa marraskuussa 2021

Annina ja Johannes

Pyhiinvaellusten keihäsmatka

JOHANNES:

Keihäsmatkat oli erityisesti 1970-luvulla suosittu matka-toimisto, joka oli tunnettu alkoholinhuuruuksista ja aistinautintoihin keskittyneistä lomamatkoista Kanarian-saarille ja Manner-Espanjaan. Siitä tehtiin vuonna 2020 televisiosarja, jossa näytteli myös vaimoni Anna-Leena Sipilä. Nimiroolissa oleva möhömahainen Janne Kataja puki ylleen matkailukeisari Kalevi Keihäsen tavaramerkiksi muodostuneen chinchillaturkin ja eläytyi vuoteen 1972, jolloin Annina oli kahdeksanvuotias enkä minä ollut vielä syntynytäkään. Yleisö sai leipää ja sirkushuveja: päätty-mätöntä humalaa, seksiä ja holtittomuutta Espanjan auringossa. Viihdeohjelma teki näkyväksi koko ilmiön karkeuden ja onttouden.

Nähdessäni Anninan laatiman otsikon ”Pyhiinvaellusten keihäsmatka” jouduin kakistelemaan hetken, koska se herätti välittömästi kysymyksen, miten keihäsmatkat ja

pyhiinvaellus mahtuvat edes samaan lauseeseen. Oliko kyseessä riena, vai mitä helkkaria hän oikein tarkoitti? Vastaus löytyy tietysti tarinasta, mutta se kirvoitti minut pohtimaan enemmänkin pyhän ja maallisen rinnakkaisuuksia.

Luostareiden ympärille on perinteisesti rakennettu portti, joka erottaa hengellisen alueen maallisesta. Kun portista astuu sisään, tulee astuneeksi hengelliselle areenalle. Luostarin ulkopuolella on maailma himoineen ja viettelyksineen. Elämä on jatkuvaa kilvoittelua maallisen ja jumalallisen välillä. Jokainen meistä saa tehdä toistuvia päivittäisiä valintoja: ostanko lippuni keihäsmatkalle vai suuntaanko sittenkin kohti Jumalaa, jotain korkeampaa?

Luostarin muurien sisäpuolellakin käy selväksi, millaisesta sisäisestä kamppailusta on kysymys. Ulkopuolelta on aina helppo tuomita ja arvostella toisten ihmisten kompurointia, mutta pyhiinvaelluksen yksi idea onkin siirtää katse omaan sisimpään. Evankeliumissa todetaan, että Jumalan valtakunta on salaisesti kätketty jokaiseen ihmiseen. Pyhyys tulee kohdatuksi maallisen mittelön kautta. Taitaa ollakin niin, että pyhästä on mahdotonta puhua ilman, että kertoo jotain sen vastakohtasta. Kautauskin avautuu rumuuden kautta.

En ole itse koskaan käynyt Laatokan Valamossa, mutta nyt pääsen vihdoinkin sinnekin – Anninan kertomuksen kautta ja suoraan hengellisen elämän ytimeen.

ANNINA:

”Mitä sanoisit omalla porukalla tehdystä matkasta vanhaan Valamoon?”

Uudessa Valamossa töissä ollut ystäväni Maria esitti 2000-luvun alussa kysymyksen, johon ei ollut kuin yksi vastaus: ”Ilman muuta!” Laatokan Valamo oli avautunut pyhiinvaeltajille Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen, ja kunnostustyöt hylätyksi jääneessä luostarikompleksissa olivat alkaneet. Munkit olivat joutuneet lähtemään sieltä talvisodan aikana, eikä sosialistinen hallinto ollut satsannut paikkaan vaan päinvastoin antanut ryöstää ja tarvella sitä. Veljestö oli kotiutunut Suomen puolelle Heinäveden Papinniemeen, mutta kaipuu Laatokan saarelle oli jäänyt kaiherutamaan muitakin kuin heitä. Tarinat ja kuvat jylhänkauniin luonnon sylissä lepäävästä luostarista herättivät ortodokseja yhdistävän nostalgian. Kun Valamon saari yli 50 vuoden jälkeen avautui, moni rupesi suunnittelemaan matkaa sinne.

Mekin ryhdyimme räätälöimään reissua ja saimme rekrytoitua tuttavapiiristämme taitavan oppaan, pätevän järjestäjän sekä noin kolmikymmenpäisen ryhmän, johon kuului tutkijoita, näyttelijöitä, dosentteja, valokuvaaja, poliisi, mielisairaanhoitaja, työkyvyttömyyseläkkeellä oleva lääkäri, pari kirjailijaa ja ravintoloitsijaa, toimittajia, opettajia, elokuvakriitikko, kivistutuksia työkseen tekevä skotti ja muita elämän kirjoja edustavia matkailijoita. Osa lähti liikkeelle pyhiinvaellusmielessä, osa silkasta uteliaisuudesta.

Sanon heti ensitöikseni, jottei jäisi epäselväksi: matkasta tuli hieno. Mutta siitä tuli myös niin hullu, yllätyksellinen, ris-

tiriitainen ja ikimuistoinen, että otsikon keihäsmatka-määritelmä puoltaa paikkaansa, vaikka pyhiinvaelluksen yhteydessä järjestömältä kuulostaakin.

Ensimmäisenä joukosta putosi idean äiti, Maria. Hän tuli rasakaaksi eikä uskaltanut lähteä Laatokan aalloille. Toisena tippui mieheni, joka joutui viime hetkellä jäämään lapsemme vatsavaivojen vuoksi kotiin. Hoitaja säikähti kivusta kiemurtelevaa pienokaista, eikä valinnanvaraa ollut. Omakin vatsani tuntui aralta, kun bussi starttasi aamutuimaan Kuopion torilta, mutta sellaista on pienten lasten vanhempien elämä, arvaamatonta. Eikä minulla ollut hätää, koska lähes kaikki mukana olleet olivat tuttuja. Mieheni puolesta kuitenkin harmitti, sillä hän oli odottanut matkaa nimenomaan sen kohteen vuoksi. Valamoon ei ollut yhtä helppo hilpaista kuin Mallorcalle tai kauemmaksi. Byrokratia pitää pintansa Venäjällä valtiomuodosta tai johtajasta huolimatta, eikä omatoimimatkailu luostarin kaltaisiin erityiskohteisiin ole itsestäänselvyys. Olenkin siellä käydessäni manaillut, että vaikka Obama olisi Neuvostoliiton tsaari tai Angela Merkel Venäjän rautakansleri, bumagi-kulttuuri tuskin mullistuisi.

Matkaan liittyi suuria odotuksia ja tunteita meille, jotka olimme Valamon luostarin ystäviä. Pyhittäjäisien Sergei ja Herman Valamolaisen perustaman luostarin historia ulottuu niin kauas, että sen alkutaival kätkeytyy perinnetiedon hämärään: uhrattiinko saarella härkiä ennen kristinuskon tuloa, vai oliko se vain tarua? Pakanallinen saari joka tapauksessa oli ollut. Valettiinko luostarin perusta 900- vai 1300-luvulla? Tärkeäksi pyhiinvaelluskohteeksi se tuli jo keskiajalla, ja sitä ruvettiin pitämään Karjalan luostarien äitinä, koska monet rakentajamunkit

kilvoittelivat siellä. Saarella oli kirkkojen lisäksi muun muassa sairaala, koulu, kirjasto, nahka-, tiili- ja kynttilätehdas, ikoni-maalausateljee, taidekoulu, valokuvaamo sekä maataloutta, kalastusta, hevosia, verstaita... Mittasuhteet olivat suuret, oli kyse sitten puista, rakennuksista tai veljestön määrästä, ja kaikkea ympäröi Laatokka, järvi, joka on niin merellinen, että sitä kutsutaan rannattomaksi.

Lähemmäksi tätä päivää tultaessa historia kirkastuu ja yhtyy Heinäveden Papinniemessä sijaitsevaan luostariin, joka on monelle rakas pyhiinvaelluskohde, talkootyön tyyssija tai jopa asuinpaikka. Evakkomunkit toivat sinne niin paljon ikoneja, kirjoja, ehtoollismaljoja, tauluja, kirkkovaatteita ja muita aarteita kuin jaksoivat jäisen Laatokan yli kuljettaa ja alkoivat rakentaa maatilasta hengellistä keskusta. Vieraskielisen veljestön asettuminen Suomeen on oma tarinansa, mutta Uudessa Valamossa tapaa edelleen ihmisiä, joilla on kontakteja vanhaan, ja tarinat elävät.

Bussimatka Kuopiosta Sortavalaan ei ollut pitkä, nelisen tuntia, mutta rajamuodollisuudet hidastivat sitä. Maisema muuttui välittömästi Karjalan rajan yli päästyämme: puut olivat suurempia ja kalliit komeampia; kukatkin hohtivat värikkäämpinä kuin Niiralan raja-aseman taakse jääneet. Etenkin seurueemme karjalaiset näkivät kaiken kuin kirkkaamman lasin läpi ja virittivät lauluja, joista me eteläsuomalaiset tunnustimme ainoastaan sen, jossa guldagägonen kukkuu. Mutta kylä mekin herkistyiimme, ja tuntui hienolta päästä kadotettuun Suomeen, joka kuitenkin oli tässä, koko ajan kuoppaisemmaksi käyvän maantien ympärillä. Kun saavuimme Sortavalaan ja äiti osoitti hotellia, jossa hänen Käkisalmissa syntynyt isänsä oli käynyt syömässä, se vähäinen määrä karjalaista verta, joka

suoniini on jäänyt, läikähti rajusti. Sortavala oli kulahtaneisuudesta huolimatta ihana.

Nousimme satamassa kantosiipialukseen ja hytkyimme yli tyrskyisen Laatokan. Toinenkin laiva seilasi samoilla aalloilla, tummanpuhuva ökyvene, joka kuului kuulemma Putinille. Hänellä on hirsihuvila lähellä luostaria. Myöhemmin meille paljastui, että ökyveneeseen kyydissä ei ollut itse Putin vaan korkea-arvoinen kirkonmies, jonka määränpää ei ollut huvila vaan Valamo. Hän täytti saattueineen suuren osan varaamistamme hotellihuoneista, minkä seurauksena moni meistä joutui hätämajoitukseen ”Tarkovskin taloksi” ristimäämme räyskään. Se sijaitsi luostarialueen muurin kupeessa, ja sen kellarista löytyi salakapakka, jossa myytiin paksua ja makeaa marjaviiniä.

Ennen majoitushässäkkää koimme hämmentävän hetken satamassa, kun aluksemme kapteeni maahan pompattuaan kahmaisi kainaloonsa laiturilla vastassa olleen tumman kaunottaren ja kouri tätä antaumuksella. Kävi ilmi, että kaunotar oli oppaamme Natalia. Toinen oppaamme Pekka oli tullut mukanaamme Suomesta. Pekka hallitsi ortodoksisen teologian ja osasi kertoa ikoneista syvällisesti, kun taas Natalia paikallisena keskittyi maallisempiin asioihin. Varsin maalliselta näytti myös hänen ja kapteenimiehensä rutistelu. Porukkamme ei kuitenkaan ollut tiukkapipoista vaan tyytyi naurahtelemaan häkeltyneenä.

Seuraavien kahden päivän aikana Natalia osoittautui tomeraksi, joskin hieman erikoisia painotuksia valitsevaksi oppaaksi. Hän puhui hartaasti mystisen kuningas Magnuksen haudalla mutta ei vienyt meitä edes pääkirkkoon. ”Siellä restauroidaan”, hän tokaisi, kun ilmaisimme toiveemme päästä sinne. Hän hätisteli meidät päättäväisesti kujalle, jolla huivipäi-

set mummot myivät käsitöitään. He olivat sympaattisia mutta edelleen luostarin muurien ulkopuolella, ja me olimme tulleet katsomaan kirkkoja sekä luontoa emmekä täydentämään villasukkavarastoja. Eräs mummoista hössötti Natalian ympärillä niin omistavasti, että mielessä kävi kysymys, olivatko he sukua. Oliko Natalian perheellä matkailua koskeva minimafia, jonka lonkerot eivät ulottuneet luostarin sisään? Teoria sai tukea, kun Natalia painosti meitä ostamaan lippuja myöhemmin saman päivän iltana ladossa pidettyyn tanssiesitykseen, jossa esiintyivät hän ja hänen tyttärensä. Moni olisi halunnut mieluumin kirkkoon ehtoopalvelukseen mutta ei kehdannut kieltäytyä. Niinpä vietimme illan ihmetellen kansantansseja, diskoa ja lambadaa sekoittavia koreografioita, joita ryyditettiin strobovalolla ja koreilla vaatteilla. Tyttäret olivat sorjia ja Natalia hehkui, mutta minulla oli huijattu olo, kun ensimmäiseen pyhiinvaelluspäivään ei ollut mahtunut pyhyden häivähdystäkään.

Seurueemme jakaantui yöksi. Ne, jotka saivat hotellihuoneet (minä kuuluiin tähän onnekkaiden ryhmään), pääsivät kauniiden puukaarien alle mutta joutuivat jonottamaan vessaan, joita oli liian vähän majoittujia kohti. Tarkovskin talon asukkaat puolestaan hakkasivat seiniin, koska salakapakasta kuului meteliä aamuyöhön saakka. Osa meistä kävi mais-tamassa sen paksua viiniä ja tuntemassa itsensä alaikäiseksi, mutta fiksummat äkkäsivät, että pienessä sivukirkossa toimitettiin yöpalvelus. Vanhempani ja ystävämme Samuli kuuluivat noihin fiksuihin, minä taas kitalakeen tahmaantuneeseen viiniin sortuneisiin. Aamulla fiksujen silmät olivat sortuneita kirkkaammat, kun kokoonnuimme Trapesa-ruokalaan syömään taivaallisen täyteläistä hirssipuuroa. Sitä oli tarjolla runsaasti, mutta jakoperiaatteen kanssa piti olla tarkka. Kulhot oli

annosteltu kuudelle, eikä niitä ollut suotavaa siirrellä. Koska täytimme parikin pitkää pöytää, olisimme voineet suhtautua sääntöön rennosti, ellei joukossamme olisi ollut poliisi. Hän oli kylläkin eläkkeellä mutta virkansa niin kyllästävä, että napautti näpeille, jos joku yritti kurotella yli oman kuppinsa. Vastapainoksi hänellä oli huumorintajua ja jopa lupsakkuutta – se vain ei yltänyt sääntöjen ylittämiseen.

Valamon luontoa on ylistetty kertomuksissa ja tauluissa, joista kuuluisimmat on maalannut Ivan Šiškin. Hänet tunnetaan puiden ja aarniometsien kuvaajana, ja kun toisena päivänä pääsimme kunnolla kiertelemään saarta, näimme yllin kyllin hänen ikuistamiaan maisemia. Muutaman tunnin ajan mielemme oli kohottunut ja tunnelma pyhä – luonnon ansiosista. Metsät eivät olleet ryteikköisiä, vaan skiitalta skiitalle pääsi kulkemaan pehmeitä polkuja pitkin. Skiitta on pieni, oman kirkkonsa ympärillä toimiva yksikkö, joka on nimetty kuuluisan pyhittäjän, kuten Nikolaoksen tai Vladimirin, mukaan. Välillä tulimme kallioisille rannoille, tapasimme vuohia paimenneen, pysähdyimme Uuden Valamon taulusta tutun Šiškinin puun luona ja poimimme akileijoja kotipuutarhoihin istutettaviksi. Kun kaukaa kuului vielä kirkonkellojen tuttu ja riemukas kumina, nyökkäilimme olevamme pyhiinvaelluksen ytimessä.

Ehkä herkimmillä hetkellä, pitkän kävelyn ja lumoavan kauniiden maisemien kyllästämänä, romahdimme maan pinnalle, kun polku päättyi rantaan, jonka laiturissa kellui risteilyalus. Se oli samaa kokoluokkaa kuin Viking Linen laivat ja täytti kapean lahden, jonka toiselle puolelle meidän oli tarkoitus päästä. Natalia ei ollut mukana näin hengellisellä retkellä, joten jouduimme itse päättämään, että ainoa kulkutie meni laivan läpi, mitään siltaa tai venekuljetusta ei ollut.